

01/09/15

פירוש כי תברך

303

ליראה את השם... את ה' אלהיך (כ"ח נ"ח)
 יתכן, דמה שנהוג אצלנו (וגם בדורות הקודמים) להזכיר את הבורא בשם
 "השם". בקיצור באות ה' לבד, כמו שכותבים ואומרים, ברוך השם (ה')
 בעזרת השם (ה'), אם ירצה השם (ה'), השם (ה') יתברך, להשם (לה')
 הישועה, וכדומה. ולכאורה אין מבואר על מי מוסב "השם" הנה, כי הוא
 מלה סתמית, ואינה מורה הוראה מוגבלת לומר כי הוא זה, אלהי השמים
 והארץ - אך הפסוק הנה שלפנינו פותר סתימת לשון זה, באמרו "ליראה
 את השם" ומפרש - את מי - את ה' אלהיך, הרי דכינה את שם הבורא
 במלואו (ה' אלהיך) בשם סתמי השם (ה'), ומזה למדו לדורות.
 ובסדר העבודה ליוה"כ פ נאמר בהמשך תפלת הנה"ג אנא השם, אנא
 בשם, ואעפ"י שהוא הגה את השם באותיותיו, אעפ"כ חז"ל כללו הגה מלא
 זו בשם "השם" וזה מטעם שבארנו, כי שם ה' סתמי מורה על שם ההויה
 במלואו, ועל כן העתיקו לשונו (במשנה) אנא השם, אנא בשם.
 וביותר יש יחס קודש לשם "השם" עפ"י הכתוב כמה פעמים בפרשה
 דאה, לשום את שמו שם" (י"ב ה'), "לשכן שמו שם" (שם, שם י"א) ועוד
 הרבה פעמים, ובכולם תרגם אונקלוס לאשראה שכינתו, הרי דשם סתמי
 "השם" משותף עם שם שכנגד, ומזה הלשון הרגיל בתפלה עשה למען
 שמך, והכונה למען שכינתך, כמו שלפעמים בא לשון זה "למען שכינתך"
 מפורש. והענין מבואר. ועיין בט"ז לאו"ח ריש סימן תרכ"א, ובמח"כ כל
 דבריו טרודים. ועפ"י מה שכתבנו כאן כל ענין זה מבואר ונוגה לו.

תוספת
מכנה

לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי

כתב רש"י (ממשנה סוף מע"ש) ולא שכחתי - מלברכך על הפרשת
 מעשרות.

עצ
תכנה

הבית ישראל היה רגיל לומר בשם השפת אמת, לפי דברי הגמ'
 (ברכות מז.) 'ולא יזרוק ברכה מפיו', מפרש רש"י, במהירות שדומה
 עליו כמשא. כאשר אדם זורק ברכה מפיו במהירות וללא כוונה, אינו
 זוכר אם בירך או לא. מה שאין כן המברך בקול ובכוונה, תמיד
 יזכור לברך, ואף פעם לא ישכח אם בירך.

אמר לי מרן הבית ישראל זצ"ל שהדבר הראשון שצריך לדרוש
 מהתלמידים, לברך ברכה בקול ובכוונה, וזה מביא ליראת שמים,
 כמ"ש 'את ה' אלקיך תירא', כשמוציא שם שמים מפיו כראוי, זה
 מביא יראת שמים.

כ"ה המפרשים מקשים הרי כל הברכות הם מדרבנן, וכיצד יתכן
 לבאר 'לא שכחתי' מלברכך.

מבאר בתורת אמת להגה"ק רבי ליבל"ע אייגר זצ"ל, הנה גם יש
 להבין מדוע כתבה התורה זאת בלשון 'לא שכחתי', ולא נכתב
 בפירוש לא הפרשתי ללא ברכה. כמו שנאמר לא אכלתי באוני, לא
 נתתי ממנו למת.

אלא ודאי אף שכל הברכות מדרבנן, עם כל זאת לא יתכן לומר
 שקודם שתקנו חז"ל לברך היה האדם אוכל ושותה כבהמה חלילה,
 בלי שום ברכה ושבח להשי"ת.

אמנם עיקר הברכה יש לו עיקר גדול בתורה, בפ' עקב (ח, יח)
 'וזכרת את ה"א כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל', שנצטוינו בתורה
 לזכור בכל דבר כי השי"ת נתן אותו לנו ברוב חסדו. ואכן בטרם
 תקנו חז"ל לברך, היה כל אחד מודה להקב"ה על כל דבר מעצמו.
 רק אחרי שראו חז"ל ברוח קודשם כי יתמעטו הלבבות, והאדם לא

1

4) מנסה לומר

1 | בהר עיבל. למה נצטוו בני ביום
 עברם את הירדן ללכת אל הר עיבל,
 מרחק של ס' פרסה, בלב ארץ האויב,
 לבנות שם מזבח ולכתוב על אבניו את
 התורה באר היטב ולשוב באותו יום
 (אחרי קריאת ברכות וקללות) אל המלון
 בגלגל (סוטה שם) ? וכל הטורח הזה למה
 בא. והרי דרך זו היא בחזקת סכנה ופן
 יאמר האויב לכובשים השבים על עקבם:
 "נבוכים הם בארץ"... ? וי"ל בזה ג'
 || טעמם: א) ע"פ דברינו בפ"ב הוכרחו
 בני להודיע לכל באי עולם, שהם באים
 אל הארץ לא ככובשים ארץ לא להם
 בחרב וחנית, אלא ע"פ מצות בורא כל
 הארצות, וכאמור בתורתו, הכתובה באופן
 ג) אסי על אבני המזבח בלב הארץ. וזה
 דוקא ביום עברם את הירדן, טרם ששלפו
 חרב מגדנה; ב) כשבא א"א ע"פ מצות ה'
 לארץ כנען ותהי ראשית דרכו: "ויעבר
 אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון
 מורה... וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך
 אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה'
 זבראה אליו" (בראשית י"ב), ולפיכך רצה
 חקב"ה שגם בני בניו, התולכים בדרכיו,
 כשיבואו אל הארץ המובטחת ילכו באותה

2 | הדרך, ושתהא ראשית דרכם לשכם, ויבנו
 שם מזבח לה' על קיום הצטוותו. וכמו שבנה
 א"א מזבח על ההבטחה לתת לזרעו את
 הארץ; ג) למען ידעו בני, שהם באים
 אל הארץ ע"פ שיקימו את התורה ולפיכך
 3 | ה' עליהם ללכת בו ביום לשכם, מקום
 ההבטחה לא"א, ולקבל עליהם בברכות
 וקללות את קיום מצות התורה.

יזכור זאת תמיד מעצמו, על כן תקנו על כל דבר נוסח מיוחד, כדי
 שהחי יתן אל לבו לזכור זאת.
 נמצא כאשר האדם זכה לנחלת שדה וכרם ולהפריש מעשרות,
 בודאי היה נותן אל לבו להודות להשי"ת שנתן לו את החיל הזה,
 ולכן אמרו חז"ל בלשון 'לא שכחתי מלברכך', כי זה מה שאמרה
 התורה לפני הפסוק 'וזכרת את ה"א', 'פן תאכל ושבעת וגו' ורם
 לבבך ושכחתי'. על זה מתודה ואומר 'לא שכחתי'.

5) הנהיג
 "וברוך אתה בצאתך" (כת, ו)

אמרו חז"ל (ב"מ קז.) שיהיו צאצאי מעיך כמותך.

1 | ביאר החיד"א (בספרו "מראית העין") עפ"י ביאורו של הגאון מהר"ר יחזקאל
 לנדא סגל זצ"ל על מאמר חז"ל (ב"ב קטז.) מי שמניח בן כמותו לא נאמרה בו
 מיתתו. דהאדם בעוה"ז נקרא הולך, משום שהוא מרויח בכל עת מצוות ולימוד
 תורה, אך בפטירתו נקרא עומד, משום שאז כבר אין יכול להוסיף עוד מצוות.
 אמנם אדם שטרח עם בנו ללמוד תורה ולקיים מצוות, גם אחרי מותו נקרא
 הולך, כי יש לו חלק בכל התורה והמצוות שעושה בנו. וזה שאמר הנביא ליהושע
 כהן גדול שקיבל להחזיר בניו בתשובה "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה"
 (זכריה ג), היינו אף אחר פטירתך תקרא הולך, בין המלאכים הנקראים עומדים,
 כיון שתזכה במצות בניך.

זוה שאמר הכתוב "וברוך אתה בצאתך" - מהעולם. ואיך יתכן שיהיה ברוך
 1 | בצאתו כביאתו הלא בעת ביאתו מרויח תדיר תורה ומצוות! לזה אמר שיהיו
 צאצאי מעיך כמותך, וכיון שטרחת לחנכם במצוות יש לך חלק בתורה ובמצוות
 שלהם.

מזה ילמד האדם כמה עליו לטרות טרחא יתירה, למען יתחנכו בניו על אדני
 התורה והמצוות, וימסור נפשו ומאודו על חינוך זך וטהור!

6) פחדו של שמואל הנביא

אמר רבי אליהו לופיאן זצ"ל בשם הגי"ר ישראל מסלנט זצ"ל, כשהעלה שאול
 את נשמת שמואל ע"י המכשפה, אמרו חז"ל (חגיגה ד.) ששמואל פחד שמא תובעים
 אותו בב"י"ד של מעלה לדין, ולקח את משה רבינו עמו שיעיד עליו שקיים את
 כל התורה.

2 | לכאורה קשה, אף שהיה בתוך י"ב חודש כמו שכתוב בגמרא, אבל הרי מיד
 כשאדם נפטר מן העולם, מוליכים אותו לב"י"ד של מעלה ליתן דין וחשבון, וא"כ
 כבר עמד ודאי לפני ב"י"ד של מעלה, ומה נתיירא עכשיו.

ותירץ רבי ישראל, מיד כשאדם בא לעולם העליון, הוא נותן דין וחשבון על
 מעשיו שלו עצמו, אבל יש שתובעים אותו לדין, גם לאחר זמן, אם בניו או בני
 3 | אבניו עוברים עבירות, והוא אשם בדבר שלא נתן להם חינוך טוב וכדומה. וגבי
 שמואל כתוב "ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע" וגו' (ש"א ה, ג), לכך
 נתיירא שמא תובעים אותו לדין בעוון בניו, על כן לקח עמו את משה רבינו
 להעיד עליו, שהוא לא אשם בדבר.

2

תריא. קלקת וקלדתמות בדרך השם יתברך

שנצטוונו לעשות כל מצוונו בדרך הישר הטוב בקל כחגו ולתעות כל דברינו אשר בינינו בין וולתנו על דרך המסד והתחמים. כאשר

נדענו מתורתנו שהנה דרך השם ונה חפצו מבריותינו. למצונו וכו' לטובו. כי חפץ חסד הוא. וכל זה נאמר וקלקת בדרךנו; ונקבלה המצנה עוד במקום אחר. שנאמר "קלקת בקל דרךנו" (לברי י. יב). ואמרו זכרונם לברכה (שבת פלג ב) בפרוש זאת המצנה: מה הקדוש ברוך הוא נקרא "רחום". אף אשה הנה רחום: מה הקדוש ברוך הוא נקרא "סגון", אף אשה הנה סגון; מה הקדוש ברוך הוא נקרא "צדיק", אף אשה הנה צדיק; מה הוא נקרא "קדוש", אף אשה הנה קדוש. וקצתן כלו. לומר שנלמד נפשנו לקלקת בפעולות טובות כאלו ומדות נכבדות אשר יספר בהם יתברך על דרך משל לומר שמתנהג במודות טובות אלו עם ברייתנו והוא ברוך הוא יתעלה על כל עליו גדול, שאין בנו כס ודעה להשיג גדל מעלתו ורב טובו ולא בקל-הנבדאים; וכל הדרך הנה שאמרנו - יקראו הנביאים לאל ברוך הוא כל-הסגונים: צדיק, ישר, קמים, גבור, סגן, רב-חסד, ארך אפים; כי באמרם, ארך אפים, אין קצתן חלילה שיהיה כעס לפניו לעולם. כי אשר נקדו לקמית ולתחיות, למחות עולם ולבראת, ואין אומר לו "מה-תעשה", למה יקצונו גם כי הפסע איננו שלמות בפועל, ואלי ברוך הוא כל-השלמות; אבל קצתן באמת על הדרך שנקראנו. כלומר: שהן המדות המעלות שמתנהג בהן עם ברייתנו. ונש לנו ללמד ולעשות כל-דברינו בדינונו (= ביומה לו). ואולי, בני, תחשב לבוא עלי במה-שכתוב, ואל זועם בקל-יום"

(החלים י. יב). ואמרו זכרונם לברכה (ברכות ז א): וקמה זעמו? רגע, ואתה, בני, אל תטעה בזה חלילה לאל מרשע ומלקכה להאמין בו ברוך הוא כי-אם תכלית כל-שלמותו וקצתן הפסע, לא יאבד בנו, רק מצד חיותנו בעל החמר הגרוע; ובאמת, כי ה"זעם" שנקרא בו, איננו, רק על הדרך קשל על קצתן העולם, בנחמם לומר, פי בקיות רב בני אדם שפעולם, נמשכים אחר פאנתם, ומקם רבים עובדים לשמש ולזרם ולמנולות וגם לעצים ולקבנים - וקמה העולם מתוך כך פלגה תמידו ואולי אמרם שזעמו רגע בקל-יום, הטעם, לפי שהעולם נדון אחר רבו, ובקל-יום ניום מתחב העולם על מצשיקים הרעים, ואותו רגע קטן אשר ישלים הרב חוטא אחד בנסאו - ידמו זכרונם לברכה לזעם האל לומר שיש פאותו רגע חרון אף בעולם וחייב עליהם שהכל ראויים פאותו רגע מכס מדת הדין לבלות, אלא שמת

התחמים מברצת מיד ומצמידו, ונקבל זה בני ממני עד שמשך טוב ממני. שרש מצנה זו - נדוע הוא, פי היא ושרשה דבר אחר.

הגמור, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

המורה, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

המורה, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

המורה, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

המורה, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

חמק

= כח.י. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

אמרו חז"ל "אלו תפילין שבראש" (ברכות ה, א). שמעתי אומרים בשם הגר"א מווילנא, לא אמרו חז"ל אלו תפילין שעל הראש, או תפילין של ראש, אלא "אלו תפילין שבראש". כוונתם אשר יהיו במוחו כל הכתוב בתפילין, היינו אשר התפילין יהיו בראשו ממש. (זכרון חיים, לר"ח בכרך, וילנא תרמ"ט)

= נוסח אחר:

שמעתי מספרים על הגאון רבנו אליהו זצ"ל, שפעם אחת לן לינת לילה בבית מלון, ויהי בבוקר עמד בעל המלון להתפלל שחרית והניח תפילין כדת, וגם הגאון ז"ל עמד להתפלל בחדר שלו והניח תפילין. והנה פתאום בא איש איכר בליעל והתחיל להכות את בעל המלון מכות רצח, ויזעק זעקה גדולה ומרה. ויהי כאשר שמע הגאון ז"ל את צעקת בעל המלון, ויפתח הגאון את דלת החדר, ויהי כאשר ראה הבליעל הזה את הגאון ז"ל, נפחד מאד ויפול מלא קומתו ארצה ויתעלף. אחר-כך שאל בעל המלון להגאון, מדוע נרעד הבליעל מפניו, ויאמר לו הגאון, משום שראה את התפילין שעל ראשי. תמה בעל המלון, הן גם אני התפללתי בתפילין על ראשי, ומדוע בכל זאת היכני.

השיב לו הגאון, אתה נושא את התפילין על ראשך ואני בתוך ראשי. כלומר, אתה נושא התפילין ללא כוונה, וללא מחשבה לשעבד עצמך לעבודת הבורא, כאשר מצות תפילין נועדה לעורר האדם להיות עבד נאמן. והכתוב אומר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ודרשו חז"ל "אלו תפילין שבראש" [דקדקו לומר "שבראש" ולא 'על הראש']. היינו שאם על-ידי התפילין יהיה נקרא שם ה' עליך, אז "ויראו ממך". (כתר תפילין, וילנא תרע"ג)

הלוך אחר מדותיו וכו'. פי כי ההליכה אחר אחד הוא שנמשך אחריו, וכאשר הלך אחר מדותיו של הקב"ה נמשך אחר הקב"ה [אמנם] מה שאמר דוקא הלוך אחר מדותיו לעשות חסד ולא לעשות (חסד) משפט, כי אי אפשר שיהיה עושה משפט כמו שעושה הש"י, רק גמילת חסד דבר זה ראוי אל הבל אבל מדת המשפט אין יחוס משפט האדם אל משפט הש"י, שהרי אפשר שיטעה האדם במשפט ולכך עליו אין שייך לומר הלוך אחר מדותיו, רק בחסדי הש"י שייך לומר כך, כי החסד הוא שייך אל האדם ויכול האדם ללכת בדרכי הש"י ושייך בזה הלוך אחר מדותיו וכבר בארנו זה. ועוד כי אין נחשב שהולך אחר הקב"ה רק ע"י גמילות חסדים. שזאת המדה שעושה חסד וטוב הוא יתברך הטוב

הגמור, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

הגמור, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

הגמור, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר.*

(3)

השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו, וחולק כבוד לעצמו, ומתכבד בעיניו במקומות אלו, חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר (משלי כה, ו), אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב, ו, כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמחה לפני ה', שנאמר (שם, טז) והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'.

9

b

תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה. יאשימו הכתוב בעבדו השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה. לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצוות, והשמחה במעשה המצוה מצוה בפני עצמו, מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו שכר על השמחה. ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבודת המצוה כשלא עשאה בשמחה, ולכך צריך שיעשה אדם המצוות בשמחה ובכוונה שלמה. וכן אמרו במדרש רות (רבה ה, ט), אלו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתוב עליו (בראשית לו, כא) וישמע ראובן ויצלחו מידם, בכתפו היה מוליכו לאביו, ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו (שמות יד, יד) וראך ושמח בלבך, בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו (רות ב, יד) ותאכל ותשבע ותותר, עגלים פטומים היה מאכילה.

10
ס' סמ"

תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב (כ"ח מ"ז)

הנה עבודת ה' בשמחה היא מדרגה גבוהה שזוכים בה רק יחידי סגולה. שרידים יחידיים היושבם לפני ה', וכמ"ש בערכין (י"א א') איוו היא עבודה שבשמחה זו שירה (שירת הלויים) ובברכות ל"ח א' שבחו לאדם אחד ואמרו אדם גדול הוא ושמח במצות, אבל כלל העם יש מהם העובדים בתמימות, מכח המצוה, מצות ה'. ויש העובדים מיראה, מיראת העונש. והנה כזה וכזה הם גדרי עבודה, וכמו שכתוב (פ' עקב, י"ב) מה ה' אלהיך דורש מעמך כי אם ליראה אותה, וכן אמרו (סוטה ל"ח א') גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה, שזה שעובד מאהבה זכותו תלוי לאלפי דורות וזה שעובד מיראה תלוי זכותו לאלף דור — הרי עכ"פ דגם העושה מיראה זכותו גדול.

1

6

10

מסוס
מככר

וענין בתוס' יבמות מ"ח ב' ד"ה שאין דאהבת המקום ויראת המקום שניהם מדות לשבת. וכן כתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה (תהלים, ב' י"א) וכתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה (שם, ק' ב') הרי דיש עבודה בשתייהן.

11

ולכן כמה קשה לומר, כי זה שאינו מגיע למדרגת עבודה בשמחה, ורק עובד בתמימות מחויב מצוה או מיראה, תחול עליו התוכחה, וזה לא ניתן להאמר כלל.

16

ואמת כי מצינו מאמר נגודי לזה ביבמות (מ"ח ב') מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ויסורים באים עליהם, לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה (כלומר, שלא נתגיירו מאהבת ה' רק מיראת ה') — הרי דעל מניעת מעשה מאהבה בא עונש קשה, ענוי ויסורים — אך זה הוא מפני שהגר הוא בערך בעל תשובה, ועל כזה באמת מוטל החוב לעשות מאהבה יען כי זולת זה ניכר שאין תשובתו (גירותו) שלמה.

21

ועל כן נראה, כי לשון הפסוק הזה הוא מהופך, ושיעורו כמו שהי' כתוב תחת אשר בשמחה לא עבדת את ה', כי היית שמח במה שלא עבדת, וכמו שאמרו באמון בן מנשה שעשה מעשה מגונה וגועל נפש, ואמרו לו' האם יש לך הנאה ממעשה כיעור זה, והשיב, כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי (סנהדרין ק"ג א'). והנה זה מדרגה רשעית ומכעסת עד קצה האחרון וראויה לתוכחה, ורגיל בגמרא הלשון מומר להכעיס ואינו בכפרה.

28

וסגנון לשונות הפוכות חזון נפרץ במקרא, וכמו שכתב רש"י בריש פ' ויקרא (א' ט"ז) בפסוק והקטיר המזבחה ונמצה דמו, ובפרשה אמור (כ"ב ב') בפסוק ויגורו מקדשי בני ישראל, ובפרשה חקת (י"ט ז') בפ' ורחץ בשרו במים, והבאנו לזה כמה משלים למעלה בפרשה ואתחנן בפסוק אנכי עומד בין ה' וביניכם (ה' ה'). וגם בתו"ל מצינו ענין סגנון זה ואמרו „מקרא זה מסורס הוא“ (סוטה ל"ח א'), ובב"ב (ק"ט ב') סרס המקרא ודרשהו. ועיין בנבחים (כ"ה א'). ובמ"ר פ' אמור ריש לקיש מסרס קרא ודריש.

31

36

4

והתמכרתם שם לעבדים ולשפחות, ואין קונה

1 פרשת התוכחה נאמרה בספר ויקרא "בחוקותי", ונשנית במשנה תורה בפרשתינו. אלא שיש הבדל ביניהם, בפרשת בחוקותי מסתיימת התוכחה בברכה (ויקרא כו, מד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי איתם וגוי וזכרתי להם ברית ראשונים וגו'". אבל התוכחה שבפרשתינו הרי לכאורה אינה מסתיימת בברכה, כי בפסוק האחרון שם כתוב (כת, סח) "והתמכרתם שם לאויבך לעבדים ולשפחות ואין קונה".

6 ושמעתי מהגר"ב ז"ל רבה של ירושלים לבאר את הדברים, ולדבריו אכן גם כאן טמונה ברכה בסיום התוכחה, והיא "ואין קונה". כלומר, שגם כאשר תחפצו להמכר

(12)
אדם
בצדק

לעבדים, להתבולל ולהיטמע בין האומות - "ואין קונה". וזה סוד קיומו של עם ישראל. כי גם כאשר חפצים הם להתבולל בין האומות "אין ארור מידבק בברוד", הארור אינו מרוצה ממגמה זו, והוא מוקיע את עם ישראל מקרבנו. אין אומות העולם מניחות להם לישראל שיתבוללו ויתערבו בקרבם, וע"י גזירותיהם מזכירים הם להם תמיד כי יהודים הם.

אלא שיש להבין את הנאמר "ואין קונה". כלומר, שכאשר בני ישראל יחפצו למכור עצמם לעם נכרי, לא ימצאו להם קונים. והלא ההיסטוריה עקובת הדם של ישראל מלאה פרשיות רבות בהן נמכרו בני ישראל לעם זר, ואף חוברה קינה ידועה על בן ובת רבי ישמעאל כהן גדול שנמכרו לעבד ולשפחה לשני אדונים. הרי שנמצאו להם קונים ואף קפצו עליהם.

אמנם, ביאר הרב ז"ל, הפירוש הוא "ואין קונה" - לא שלא ימצאו קונים, אלא שלא יחול הקנין בהם, ולא יהיה נתפס בהם קנין עבדות. וכדברי התוספות במסכת גיטין (מ, ב, ד"ה הקדש) בשם הירושלמי, דלא מצינו עבד משתחרר וחוזר ומשתעבד. ולאחר שיצאו בני ישראל ממצרים מעבדות לחרות, נאמר בתפילת "אמת ואמונה": "ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם". ולאחר שיצאו לחירות עולם שוב לא חל בהם קנין של עבדות, דלא מצינו משתחרר וחוזר ומשתעבד. ולכן גם במצב של עבדות גופנית, הרי הם נשארים בני חורין.

וברור הוא, שגם אלו מבני ישראל שנמכרו לעבדים ולשפחות בגלויות שונות, הרי בברכת השחר ברכו בשם ומלכות "שלא עשני עבד" בשמחה רבה (וראה שו"ע או"ח סימן מו, ד, ובט"ז ומג"א שם), כי גם במצבם שהיו עבדים, נשארו בני חורין. וזוהי הברכה שנאמרה כאן בפרשת התוכחה: "ואין קונה", שלא חל בבני ישראל קנין של עבדות, אלא בכל מצב שיהיו בני ישראל תמיד ישארו בני חורין.

אולם אף שלא חל קנין עבדות בבני ישראל לאחר שיצאו לחירות עולם, היינו דוקא עבדות גופנית, אבל להיות עבד לעצמו, זה יכול להיות גם בהיותו בן חורין. ומעבדות זו אפשר לצאת רק ע"י קבלת עול מלכות שמים, ככתוב: "כי לי בני ישראל עבדים - עבדי הם", ולא עבדים לעבדים. עבד ה' נקרא האדם שהוא כולו לה' ולא משועבד לעצמו כלל. "יאני" שלו כלל לא קיים.

וזהו גם יסוד התשובה, להיות בן חורין אמיתי. ועל זה אמרו חז"ל: "גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה", והתשובה עצמה היא הגאולה, בה האדם גואל את עצמו מהשעבוד העצמי ויוצא לחירות של תורה ויראת שמים.

אם מותר לברך בנימו, בברכת תפלת השחר, ברכת שלא עשני עבד

ובעת תפילת הבוקר כשהש"ץ ר' אברהם יוסף הי"ד התחיל לומר את ברכות השחר באימא ויראה ברתת וזיע משתגיע לברכת שלא עשני עבד קרא בקול פר לאדון האדונים, איך אוכל לומר ברכה זו בשעה שנמצאים אנחנו בעוצר ושבי, והנם נמכרנו ולא בכסף, איך יוכל עבד לברך ברכת בן חורין בשעה שמוס עבדות נתון על צוואתו ומסר שביה גתונים על נפשו, איך יוכל עבד נתון למרסם הרפת אנוש, המחסר להם זמיון ומשביע ראש ולענה, איך יוכל עבד מוח לברך ליוצרו ולומר, שלא עשני עבד, הלא לצחוק ולעג יצאת, כשזנע ונסתלהח שאין בו דעת ותבונה, ואדני כלל גדול בידני הוא, איש לכוון בתפלה וברכה, ושפיו ולבו יהיו שווין, איך אוכל לומר ברכה קזאת ולבי כל עמי.

(13)
ש"ת אהאמין
1:8

ככה דיבר האיש מדי יום כיומו בעת ברכת השחר, ורבים שתפיליים מרוב שיהם וכעסם סייעו על ידו. ונשאלתי או לחוות את דתי.

(5)

דעת הורה האם יש להמנע מלוסר ברכה זו דמתהוי בשוקרא, ואדרבא
איסורא איכא, או דילמא אין לנו לשנות במשפטנו שבמנו הכפיים
בסדר התפלה והברכות.

6

תשובה: שאלה זו נמחה בגדולים, הלא הוא אבודרהים שכתב באות
 "השבתי" אם מברך שלא עשנו עבד, וכתב דלא תיקנו הברכה
 מפני העבודה עצמה היינו שמברך מפני שאינו צריך לעבוד עבודת עבד
 כעבדים, אלא עיקר הברכה הלא מפני שאין עבד כנעני ראוי לבוא בקהל
 ומסוד ממצות, ולכן שבא יהודי ספיר חייב בברכה זו פי"ט.

2

ו"פ' זה יוצא שיקר הברכה הזאת בתקנה לא על עבדות הגוי, אלא
על עבדות הנפש, שבאה לידי ביטוי אצל עבד כנעני שאינו ראוי
במצוות ואינו ראוי לבוא בקהל, אבל יהודי המקוים במצוות, ואפילו כשהוא
נתון בשבי יכול הוא לקיים את המצוות, ואם אינו מקיים מחמת אינס,
הרי אינס החמור פסולה, אבל בהיות קיום המצוות יסמו ובר מצוות יקרו,
לכן ספיר מברך הוא את הברכה הזאת אפילו כשהוא נתון במצור ובשבי.

2

ל"בן אמרתי לשאלתי, כי תס ושלום להם לבטל ברכה זו שהוקנה על ידי
אבות עולם, רבותינו זכרונם לברכה, ואדרבא דוקא כעת חובה עלינו
לברך ברכה זו למען יכירו אישינו ומנדינו, שלמדת שאנו נתונים בידם
לעשות בני פרצנים הרע, בכל זאת רואים אנו את עצמנו כבני חורן הנתונים
במצור ובשביה וטרובה ישועותינו לבוא ונאלתנו להגלות.

3

6